“Η αναπηρία είναι το πρόταγμα για μια κοινωνία που κατανοεί τον εαυτό της” (συνέντευξη)

συνέντευξη και επιμέλεια από τον Στέφανο Μπατσή

Ας μην κρυβόμαστε! Οι χώροι μας, οι πολιτικές πρωτοβουλίες που παίρνουμε, τα υλικά μας, ο πολιτισμός που παράγουμε και απευθύνουμε στην κοινωνία, είναι στη συντριπτική του πλειονότητα μη προσβάσιμος στα ανάπηρα υποκείμενα. Παράλληλα, είμαστε ιδιαίτερα πίσω σε συζητήσεις, στοχασμό και παρεμβάσεις σχετικά με τα δικαιώματα των αναπήρων, την προσβασιμότητα, την κοινωνική ερμηνεία του ζητήματος. Η υστέρηση αυτή συμβαίνει σε μια περίοδο όπου η κρατική διαχείριση της αναπηρίας εξακολουθεί να υπονομεύει κάθε δικαίωμα στην αξιοπρέπεια και το ζήτημα συνεχίζει να εντοπίζεται και να περιορίζεται αποκλειστικά στην ατομική σφαίρα, αποστερώντας το από τις κοινωνικές του συνδηλώσεις. Πέρυσι, περίπου τέτοιο καιρό, στη ραδιοφωνική Βαβυλωνία είχαμε επιλέξει να ανοίξουμε το διάλογο γύρω από την αναπηρία, να συζητήσουμε αλλά κυρίως να ακούσουμε, με αφορμή την παράσταση “Πιο δυνατός κι από τον Σούπερμαν”. Φέτος, πάλι το θέατρο μας βάζει σε κίνηση και σκέψη. Έτσι, στο πλαίσιο των δράσεων της οργάνωσης Inter Alia, μια ομάδα μη επαγγελματιών ηθοποιών χρησιμοποιεί ως εργαλείο το Νομοθετικό θέατρο, για να χτίσει την παράσταση Βάση στην Πρόσβαση: το θέατρο νομοθετεί μια προσβάσιμη κοινωνία η οποία αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση σχετικά με το ζήτημα της προσβασιμότητας, στην ενθάρρυνση της συζήτησης, στη διαβούλευση και στο σχηματισμό πολιτικών προτάσεων μέσω της διάδρασης με το κοινό. Η ιδέα μας εξέπληξε και μας εντυπωσίασε -άλλωστε δεν φημιζόμαστε για τις θεατρικές μας γνώσει. θελήσαμε να αναδείξουμε αυτή τη δουλειά και να απευθύνουμε ορισμένα ερωτήματα πιάνοντας ένα νήμα ενασχόλησης με την αναπηρία και την προσβασιμότητα, το οποίο είναι μεν μικρότερο απ’ όσο θα ‘πρεπε αλλά τουλάχιστον έχει αρχίσει να

ξετυλίγεται.

Παρακάτω μπορείτε να διαβάσετε όσα ενδιαφέροντα μας απάντησαν οι συντελεστές της παράστασης, ενώ επισκεπτόμενοι τον παραπάνω ενεργό σύνδεσμο, θα μάθετε όλα όσα πρέπει σχετικά με ένα εγχείρημα στο οποίο αξίζει στήριξη κι ενεργός συμμετοχή.

Βαβυλωνία: Έχουμε ακούσει πολλά και διάφορα κατά καιρούς, αλλά είναι η πρώτη φορά που διαβάζουμε για το Νομοθετικό θέατρο, οπότε, για αρχή, θα θέλαμε να ακούσουμε λίγα περισσότερα. Ποια η ιστορία του; Σε τι αποσκοπεί; Γιατί να νομοθετεί το θέατρο;

Απάντηση: Το Νομοθετικό θέατρο είναι μια τεχνική που αναπτύχθηκε από τον Augusto Boal (1931-2009), τον Βραζιλιάνο σκηνοθέτη και θεωρητικό που ίδρυσε το διεθνές κίνημα «θέατρο του Καταπιεσμένου». Ο Boal γεννιέται σε μια Βραζιλία που διοικείται από δικτατορικά καθεστώτα, τα οποία εφαρμόζουν ένα σκληρό καπιταλιστικό μοντέλο που έχει αντίκτυπο στην οικονομία της χώρας μέχρι και σήμερα. Η Βραζιλία χαρακτηρίζεται από τεράστιες οικονομικές αντιθέσεις, όπου μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας. Είναι μια χώρα πολυπολιτισμική, ο λαός της οποίας είναι μείγμα πολλών φυλετικών και εθνικών ομάδων. Την περίοδο της ανάπτυξης του θεάτρου του Καταπιεσμένου, το πολιτικό σύστημα έχει δώσει σημαντικά δείγματα διαφθοράς και ανάμειξης με εγκληματικές οργανώσεις που ασχολούνται κατά βάση με το εμπόριο ναρκωτικών. Αστυνομία, παρακράτος και οργανωμένο έγκλημα έχουν διαμορφώσει μια κοινωνία ιδιαίτερα ανεκτική στη βία, η οποία συχνά είναι ένοπλη και πλήττει τα κατώτερα οικονομικά στρώματα, κυρίως τους κατοίκους των παραγκουπόλεων και τους άστεγους.

> *Εξόριστος από τη στρατιωτική χούντα της Βραζιλίας, ο Boal ιδρύει το 1978 το Κέντρο θεάτρου του Καταπιεσμένου στο Παρίσι και αρχίζει να αναπτύσσει τις διάφορες τεχνικές του με βασικότερη το θέατρο Φόρουμ.*

Στο Παρίσι, το 1982 ο Augusto Boal συναντά τον Darci Ribeiro,

ο οποίος μόλις έχει εκλεγεί Αντικυβερνήτης του Ρίο ντε Τζανέιρο και ένας από τους κεντρικούς πολιτικούς στόχους του είναι η δημιουργία Διαπολιτισμικών Κέντρων Λαϊκής Εκπαίδευσης, δηλαδή εκπαιδευτικών κέντρων για όλο τον ανήλικο πληθυσμό της χώρας, όπου θα καλύπτονται οι αναπτυξιακές, παιδαγωγικές και ψυχαγωγικές ανάγκες των παιδιών και θα τους παρέχεται τροφή και ιατρική υποστήριξη. Στα μέσα του 1986 ο Boal επιστρέφει στη Βραζιλία, όπου κατορθώνει να συγκεντρώσει 35 εμψυχωτές και να τους εκπαιδεύσει στις τεχνικές του θεάτρου Φόρουμ. Ετοιμάζουν ένα ρεπερτόριο αποτελούμενο από πέντε μικρές σε διάρκεια παραστάσεις με θεματικές που αφορούν τους εμψυχωτές, τις οικογένειες τους και τις κοινότητες στις οποίες ζουν, όπως η ανεργία, η υγεία, η στέγαση, η σεξουαλική βία, η αιμομιξία, η καταπίεση των γυναικών και των νέων ανθρώπων, η ψυχική υγεία και τα ναρκωτικά. Οι παραστάσεις αυτές παρουσιάζονται στα Διαπολιτισμικά Κέντρα Λαϊκής Εκπαίδευσης, τα οποία συνήθως στεγάζονται στα δημόσια σχολεία. Οι αίθουσες σίτισης διαμορφώνονται πρόχειρα σε χώρο παραστάσεων που φιλοξενεί έως και 400 μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς, εργαζόμενους στο σχολείο και μέλη της κοινότητας. Ο συντονιστής/joker παρουσιάζει αρχικά τις αρχές και λειτουργίες του θεάτρου του Καταπιεσμένου, κάνει μερικές ασκήσεις με τους ηθοποιούς και το κοινό και στη συνέχεια, όταν όλοι έχουν μπει στο κλίμα, παρουσιάζονται οι πέντε σύντομες σκηνές. Το κοινό επιλέγει τις δύο-τρεις σκηνές που βρίσκει περισσότερο ενδιαφέρουσες και ακολουθεί η διαδικασία του φόρουμ, όπου παρουσιάζονται αυτοσχεδιαστικά διαφορετικές λύσεις για κάθε σκηνή καταπίεσης και αδικίας με την παρέμβαση του κοινού.

> *Όσοι από το κοινό το επιθυμούν καλούνται να ανεβούν στη σκηνή, καθένας ξεχωριστά, και να παρουσιάσουν θεατρικά τις απόψεις και τις προτάσεις τους.*

Στόχος είναι, πέρα από την αισθητική θεατρική απόλαυση, οι θεατές να καλλιεργήσουν τις προσωπικές τους εκφραστικές ικανότητες και την επιθυμία συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες. Το εγχείρημα διακόπτεται όταν ο Darci Ribeiro

χάνει τις εκλογές, όμως ο Boal παραμένει στη Βραζιλία και προσπαθεί να κρατήσει το θέατρο του Καταπιεσμένου ζωντανό. Στις εκλογές του 1992 η ομάδα του Boal αποφασίζει να στηρίξει την προεκλογική εκστρατεία του Εργατικού Κόμματος (PT). Μάλιστα ο ίδιος ο Boal εκλέγεται νομοθετικός σύμβουλος (vereador) στο δημοτικό συμβούλιο του Ρίο ντε Τζανέιρο. Κατά την προεκλογική εκστρατεία όσο και κατά τη διάρκεια της θητείας του, ο Boal χρησιμοποιεί μια εξέλιξη του θεάτρου Φόρουμ, την οποία ονομάζει Νομοθετικό Θέατρο. Οι πολίτες μέσω διαφόρων ενώσεων και φορέων, για παράδειγμα στις γειτονιές ή οι εργάτες στα συνδικάτα, συγκεντρώνονται σε ένα είδος λαϊκής συνέλευσης, όπου επεξεργάζονται τα προβλήματά τους μέσα από διαδραστικές θεατρικές παραστάσεις και προτείνουν νομοθετικές ρυθμίσεις προς το Δημοτικό Συμβούλιο. Δεκατρείς τέτοιες διατάξεις που προτάθηκαν κατά τις παραστάσεις-συνεδρίες του Νομοθετικού θεάτρου ψηφίστηκαν τελικά και έγιναν νόμοι του Ρίο ντε Τζανέιρο.

Η βασική ιδέα πίσω από το Νομοθετικό θέατρο είναι το γεγονός ότι σε μια κοινωνία, όπου υπάρχουν εξουσιαστικές σχέσεις που κατά το θέατρο του Καταπιεσμένου περιγράφονται ως σχέσεις καταπιεστή-καταπιεζόμενου, αυτός που τελικά νομοθετεί είναι ο καταπιεστής. Υπάρχει, λοιπόν, η ανάγκη να ενδυναμωθεί η φωνή του καταπιεσμένου και να του δοθεί ένα βήμα, όπου μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον θα μπορεί να παρουσιάσει τις απόψεις του, να συνδιαλλαγεί και τελικά να συνδιαμορφώσει μια πολιτική πρόταση. Με τον τρόπο αυτό το θέατρο του Καταπιεσμένου συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας κουλτούρας «εκ των κάτω» πολιτικών διαδικασιών.

Β: Η αναπηρία αντιμετωπίζεται και ερμηνεύεται ως ένα κατεξοχήν ατομικό πρόβλημα και η κοινωνική της πλευρά είτε είναι εξοβελισμένη είτε, στην καλύτερη περίπτωση, υπό διαπραγμάτευση. Προτείνετε μία συγκεκριμένη ερμηνεία της αναπηρίας;

Απ.: Στην ομάδα μας θεωρούμε ότι αναπηρία είναι οι περιορισμοί που η κοινωνία επιβάλλει στα μέλη της που έχουν κάποιου είδους

σωματική ή πνευματική βλάβη. Σε μια κοινωνία που έχει διαμορφώσει μια εξιδανικευμένη οπτική για την κανονικότητα, οι βλάβες των ατόμων αυτών, εκ γενετής ή επίκτητες, προσδιορίζονται με βάση ιατρικού τύπου δεδομένα, τα οποία όμως προέρχονται από μια κοινωνικά κατασκευασμένη αντίληψη για το τι σημαίνει να είναι κάποιος/α υγιής. Στην πραγματικότητα, τα άτομα με βλάβες δε νοσούν. Η εξάλειψη της διαφορετικότητας των ατόμων με αναπηρία δεν προέρχεται από την ίαση, αλλά από την αποδοχή και τη συμπερίληψη. Για μας, λοιπόν, η αναπηρία είναι μια κοινωνική κατασκευή που έχει ως αποτέλεσμα τον χαρακτηρισμό των ατόμων με βλάβες με όρους ετερότητας και την περιθωριοποίησή τους, όπως άλλωστε συμβαίνει και με άλλες κοινωνικές ομάδες στο πλαίσιο του καπιταλισμού.

> *Πιστεύουμε ότι καθένας και καθεμία από εμάς φέρει ιδιαιτερότητες, τις οποίες φυσικά καλείται να διαπραγματευτεί σε προσωπικό επίπεδο.*

Όμως, η αναπηρία δεν είναι μια προσωπική υπόθεση, αλλά μία πραγματικότητα την οποία η κοινωνία και οι θεσμοί οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και θεσμικής ζωής. Εξαιρετικό εγχειρίδιο κατά τη θεωρητική έρευνα της ομάδας μας υπήρξε το βιβλίο «Αναπηρία και Πολιτική» του κοινωνιολόγου και ΑμεΑ ακτιβιστή, Michael Olivier, το οποίο μελετήσαμε χάρη στον σύμβουλο της παράστασης Βασίλη Οικονόμου από τη θεατρική ομάδα ΘΕΑΜΑ (Θέατρο Ατόμων με Αναπηρία).

Β.:«Η αναπηρία είναι το πρόταγμα για μια κοινωνία που κατανοεί τον εαυτό της», αναφέρετε πολύ όμορφα στην περιγραφή της δουλειάς σας. Νομίζω ότι αυτή η φράση συμπυκνώνει άριστα πολιτικές σημασίες γύρω από την έννοια της αναπηρίας. Θα μπορούσατε να επεκταθείτε, να εξηγήσετε τη θέση σας;

Απ.: Αυτό που επικρατεί στην κοινωνία μας σήμερα είναι το αφήγημα του ατομισμού του «μέσου ατόμου». Η κοινωνία θεωρείται ως άθροισμα τέτοιου τύπου «κανονικών» υποκειμένων. Χτίζοντας το αφήγημα της κανονικότητας, κάνουμε είδωλα υπερ-ικανούς

ανθρώπους και επιχειρούμε να τους μοιάσουμε. Οτιδήποτε λιγότερο μοιάζει ανεπαρκές, επιεικώς, μέσο και γενικά «λιγότερο». Το κοινωνικό και το δομημένο περιβάλλον διαμορφώνονται στη βάση αυτή, αντιμετωπίζοντας ό, τι αποκλίνει ως όχληση ή ως ειδική περίπτωση που εξυψώνει ηθικά οποιονδήποτε της προσφέρει λύση ως φιλάνθρωπος. Η αναπηρία ως ζώσα κατάσταση έρχεται μέσα από τις υλικότητες που μας περιβάλλουν να αποδείξει ότι ο «αυτοκράτορας της κανονικότητας είναι γυμνός». Η πραγματικότητα ότι μέλη της κοινωνίας μας αποκλείονται από τα μέρη και τους χρόνους όπου αυτή εκδηλώνεται, αποδομεί το αφήγημα της κανονικότητας και καθιστά σαφές ότι μια κοινωνία για όλους είναι μια κοινωνία της διαφορετικότητας. Η αναπηρία, ως αναλυτική σκοπιά, δημιουργεί νέες χαράξεις πεδίων προνομίου και συσχετισμών ισχύος, όπως η εργασία ή το φύλο. Έτσι, προσφέρει σε όποιον θέλει να προσεγγίσει την κοινωνία στην πραγματικότητά της μια οπτική για να την ανασυγκροτήσει.

Β.: Οι ριζοσπαστικοί χώροι, τα κινήματα κτλ. καταπιάνονται με χίλια δυο ζητήματα αλλά εξαιρετικά σπάνια με αυτό της αναπηρίας ή της προσβασιμότητας. Χαρακτηριστικό είναι, άλλωστε, πως στη συντριπτική τους πλειονότητα οι χώροι τους, τα υλικά τους, ο πολιτισμός που παράγουν δεν είναι καν προσβάσιμα. Τελικά, μια συγκεκριμένη στάση απέναντι στο φαινόμενο διαπερνά όλη την κοινωνία;

Απ.: Αναλύοντας αυτή τη πεποίθηση, ξεκινάμε από τα κινήματα που σκεφτόμαστε όταν θεωρούμε ότι ζητήματα αναπηρίας και διαθεματικότητας έχουν αγνοηθεί. Η ιστορία των αγώνων και των διεκδικήσεων αποκαλύπτει πολλούς συμβατούς αγώνες που δεν συναντήθηκαν ποτέ. Σαφώς, προτάγματα προσβασιμότητας μοιάζουν υποεκπροσωπημένα, αν συγκριθούν με εργατικούς αγώνες. Η συζήτηση αυτή μας οδηγεί στο ζήτημα της διαθεματικότητας, κατεύθυνση για την οποία φαίνεται να γινόμαστε όλο και πιο ενήμεροι και ευαίσθητοι. Ωστόσο, υπάρχουν διαθεματικές κινήσεις που δείχνουν τον δρόμο, όπως αυτή των ΛΟΑΤ ΑμεΑ. Ζητούμενο είναι τα κινήματα να βρίσκουν πεδίο συνέργειας,

κατανοώντας τι ενώνει τους αγώνες τους. Για να απαντήσουμε ευθέως, αν μοιάζει η αντιμετώπιση κινημάτων και καταπιεστών προς την αναπηρία να είναι ίδια, το κίνητρο φαίνεται διαφορετικό και η ευαισθητοποίηση και παρέμβαση στην κατεύθυνση της διαθεματικότητας φαίνεται να είναι μία πρώτη λύση.

Β.: Το κράτος ακόμη και σήμερα επιλέγει σε πολλές περιπτώσεις να καθιστά αόρατα τα ανάπηρα υποκείμενα. Δείγμα αυτού οι δεκάδες δομές περίθαλψης αναπήρων παιδιών, οι οποίες βρίσκονται σε απομονωμένες περιοχές της χώρας, εκτός αστικούς ιστού -αποκρουστικότερο παράδειγμα φυσικά το κολαστήριο των Λεχαινών. Ποια θα μπορούσε να είναι η διέξοδος από μία τέτοια κατάσταση, εκτός των αιτημάτων για την προσβασιμότητα, πώς θα μπορούσε να αντιμετωπίσει η κοινότητα, η κοινωνία ή το κράτος το ζήτημα της αναπηρίας σε μια λογική αποϊδρυματοποίησης;

Απ.: Το ζήτημα της αντιμετώπισης της διαφορετικότητας από τους θεσμούς ανοίγει μια αναγκαία μα εκτενή συζήτηση. Μία συζήτηση στην οποία η κοινωνία δεν μπορεί να υποκατασταθεί από την ομάδα μας και να εκφραστεί μέσα από μερικές φράσεις. Σαφώς ιδρύματα που κερδίζουν επάξια τον τίτλο του κολαστηρίου είναι καταστάσεις πλήρως αντικοινωνικές. Αυτό το οποίο μπορούμε να πούμε είναι ότι καταστάσεις περιορισμένης προσβασιμότητας είναι, παρότι όχι ομοίως αποτρόπαιες, εξίσου αντικοινωνικές. Σε αυτό το σκέλος της αντιμετώπισης της διαφορετικότητας από τους θεσμούς είναι που εμείς αξιώνουμε να δημιουργήσουμε χώρο για ζύμωση και έρεισμα για παρέμβαση.

Β.: Τι να περιμένουμε εν τέλει από την παράσταση που ανεβάζετε; Μιλήσαμε αρκετά για πολιτική, για την κοινωνία και καθόλου για το θέατρο και για τη δουλειά σας.

Απ.: Καταρχάς να πούμε στο σημείο αυτό ότι τα μέλη της ομάδας μας δεν είναι επαγγελματίες ηθοποιοί, αντιθέτως όμως είναι ενεργοί δρώντες της Κοινωνίας των Πολιτών και η συγκεκριμένη θεματική της παράστασης πηγάζει από τις προσωπικές ανησυχίες και ευαισθησίες του καθενός μας σε μια κοινωνία που τείνει να

καθιστά «αόρατο» το διαφορετικό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, χτίσαμε τρεις σκηνές/ιστορίες με διαφορετικούς πρωταγωνιστές και χαρακτήρες οι οποίες εξελίσσονται σε διαφορετικό χώρο και πλαίσιο κάθε φορά. Η πρώτη ιστορία διαδραματίζεται στο πανεπιστήμιο με την ηρωίδα μας να είναι μια φοιτήτρια σε αναπηρικό αμαξίδιο. Η δεύτερη ιστορία διαδραματίζεται σε ένα γραφείο μεταξύ τριών συνεργατών που συζητάνε την προσβασιμότητα ενός φεστιβάλ. Τέλος, η τρίτη ιστορία εκτυλίσσεται σε έναν σταθμό του μετρό, με κεντρικό ήρωα ένα τυφλό άτομο.

> *Ο σκοπός των τριών αυτών ιστοριών είναι ακριβώς η προσπάθεια μας να συζητήσουμε και να αναδείξουμε μέσα από το θέατρο του Καταπιεσμένου την έλλειψη καθολικής προσβασιμότητας την οποία βιώνουν τα άτομα με αναπηρία σε κάθε έκφανση της ζωής τους.*

Οι τρεις αυτές ιστορίες είναι μονάχα το έναυσμα διότι ακολουθούνται από μια διαδικασία συζήτησης, διάδρασης και διαβούλευσης με το κοινό. Βεβαίως η παράσταση αυτή είναι το πρώτο σκέλος της δουλειάς μας, καθώς το επόμενο βήμα περιλαμβάνει τη μετατροπή όλων των ιδεών που θα προταθούν από το ίδιο το κοινό σε πολιτικές προτάσεις με σκοπό την άσκηση πολιτικής πίεσης σε όσο το δυνατόν υψηλότερα επίπεδα. Το πλαίσιο για την υλοποίηση του ελπιδοφόρου αλλά και συνάμα δύσκολου αυτού έργου (δηλαδή όντως το θέατρο μας να νομοθετήσει) παρέχει ο οργανισμός Inter Alia, εταίρος ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού σχεδίου δράσης εν ονόματι «Using Theatre to Make Politics» το οποίο πραγματοποιείται παράλληλα σε άλλες 5 ευρωπαϊκές χώρες (Ουγγαρία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ρουμανία, Νορβηγία), οι οποίες θίγουν αναλόγως τα τοπικά κοινωνικο-πολιτικά προβλήματα που τους αφορούν, με στόχο πάντα να δημιουργήσουμε όσο το δυνατόν πιο συμπεριληπτικές κοινωνίες.